Column

Kerstbomen en kippenpoten

Jelle Reumer [reumer@hetnatuurhistorisch.nl]

De kerstboom stond weer een tijdje in de huiskamer. Met lichtjes en ballen en sliertjes plastic zilverpapier die met de vreemde term 'lametta' worden aangeduid, wat meer lijkt op een Italiaans pastagerecht dan op iets voor in de kerstboom. Na een week begonnen de naalden uit te vallen, die daarna nog tot in de zomer uit vloernaden en stoelbekleding tevoorschijn zullen blijven komen. Het alternatief is een kerstboom van kunststof, een kunstboom. Daar vallen de naalden niet van uit, en er zijn tegenwoordig kunstbomen in de handel die bijna niet van echt te onderscheiden zijn. Toen de (on)mogelijkheid van zo'n plastic boom eens ter sprake kwam, hoorde ik mezelf zeggen dat ik zo'n ding een neppig soort skeuomorfisme vind. Om me daarna meteen te realiseren dat dat een van de minst gebruikte woorden uit onze taal is, maar wel een woord dat een wereld aan gekkigheid omvat.

Skeuomorfie (of skeuomorfisme) is een ontwerpterm. Het slaat op een voorwerp dat er uitziet als iets dat het vervangt. Het begrip is verwant aan de term imitatie. Imitatiebont bijvoorbeeld is een harig soort textiel dat lijkt op bont, maar het niet is. Misschien is het daarmee ook wel een skeuomorfie. Of vleesvervangers, gemaakt van sojabonen, die eruitzien alsof het echte hamburgers, gehaktballen of saucijzen betreft. Gek toch, waarom zou je geen vlees willen eten, maar dan wel iets dat er uiterlijk niet van te onderscheiden is? En vleesvervanger kan toch ook in de vorm van pindakaas, hagelslag of rumbonen worden geserveerd, maar dat gebeurt niet omdat de illusie van vlees moet blijven bestaan.

Skeuomorfie wordt als ontwerpmethode veel toegepast in de wereld van computers en smartphones. Het beeldscherm ziet er dan uit alsof het om een echte boekenkast of gereedschapskist gaat, of bij spelletjes om een echte flipperkast met rondstuiterende ballen of een fruitautomaat met net-echt ronddraaiende bananen en aardbeien. Als je het woord googlet (wat trouwens alleen in het Engels kan - 'skeuomorphism' - want een Nederlandse wiki-pagina is er helaas niet) verschijnt een foto van een grote Amerikaanse auto met houtprint. Die auto is net als alle andere auto's gewoon gemaakt van blik met een laag verf, maar die verflaag is geprint met een houtpatroon, zodat het lijkt alsof de auto net als honderd jaar geleden van hout is gemaakt. En zo blijkt de wereld vol leuke voorbeelden, als je er goed op let.

Een laminaatvloer is niets anders dan skeuomorf parket van plastic. Ik ontdekte laatst een wijnkurk, gemaakt van geperste kurkkorreltjes, en bedrukt met een bruin streepjespatroontje waardoor het net lijkt alsof die kurk uit een mooi stuk Portugees kurkeikenschors is gestanst. Nep. Of een papieren zak om een ongesneden bruinbrood, gemaakt van gewoon spierwit papier, maar wel bedrukt met een grijsbruin spikkeltjespatroon waardoor het lijkt alsof sprake is van echt duurzaam en ongebleekt recycle-papier. Ook nep.

Of de luiken op Franse kampeerhuisjes, die lelijke witte plastic containers die het landschap steeds meer vervuilen. Naast de ramen van deze 'mobil-homes' zitten donkerblauwe of donkergroene rechthoeken gemonteerd, met een ribbelpatroon waardoor ze lijken op echte houten jalouzie-luiken. De plastic wasborden zitten gewoon vastgeschroefd en kunnen dus niet voor de ramen scharnieren, maar van een afstand van meer dan 50 meter lijken het net luiken. Nepluiken dus.

Toch heeft al die nep wel degelijk een functie. Het zorgt ervoor dat we iets herkennen, of dat we er meteen een goed gevoel bij hebben, of dat we van een voorwerp begrijpen hoe het werkt. Het voelt beter om in je kamer een laminaatvloer met een parket-print te hebben dan met een print van snelwegasfalt of van een Belgisch kasseienplein. Een ambachtelijk meergranen-oerbrood ziet er in een grauw bedrukte papierzak gezonder en smakelijker uit dan in een knalroze zak met gouden sterretjes, hoewel in beide gevallen gewoon sprake is van bedrukt papier. Dankzij skeuomorfie voelen we ons beter thuis in een steeds meer van ons vervreemde wereld. Overigens: een kerstboom kan toch maar beter echt zijn, dan ruikt-ie tenminste ook nog naar een sparrenbos.

Deze overpeinzingen roepen de vraag op of er in de natuur ook zoiets als skeuomorfie bestaat. Heeft de evolutie voor skeuomorfe soorten gezorgd? Bij mimicry kom je een eind in de richting denk ik, bijvoorbeeld onschuldige zweefvliegen die eruit zien alsof ze een gevaarlijke wesp zijn. Of een orchidee die doet alsof zijn bloemen aantrekkelijke vrouwelijke insecten zijn, om hitsige mannetjes te lokken die dan in plaats van zichzelf de orchidee tot voortplanting brengen. Of dieren die zich in camouflagekleuren hullen om een boomblad te lijken. Wandelende takken ook. Maar mimicry en camouflage zijn toch net iets anders. Of wellicht is de kippenpoot wel een skeuomorfisme. Kippen (en kerstkalkoenen) zijn vogels, en vogels stammen af van reptielen. Maar terwijl de hele vogel er als een vogel uitziet, met vleugels en veren en een snavel, zien kippenpoten eruit alsof het nog reptielenpoten zijn, met echte hagedissenschubben. Een rudiment kun je het niet noemen. Maar wat dan wel? Misschien is een kip dus wel een skeuomorfe dinosaurus. ◀